

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение

Хондергейская средняя общеобразовательная школа

РАССМОТРЕНО
на заседании ШМО
У¹ учителей гуманитарных наук
Протокол №1
Ондар Ш.А. /Ондар Ш.А./
«29» августа 2024г.

СОГЛАСОВАНО
Заместитель директора по
УВР Монгуш Ч.А. /Монгуш Ч.А./
«30» августа 2024г.



РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по родной литературе

для 7 класса

на 2024 – 2025 учебный год

Составитель программы:
Монгуш Чаяна Анатольевна учитель
родного языка и литературы

2024г.

Тайылбыр бижик

7 класска төрөөн чогаалга ажылчын программаны Тыва Республиканың ниити өөредилгезиниң тускай өөредилге эртемнериниң күрүне стандартының национал-девискээр кезээ (2006ч.) база 5-11 класстарга (кол ниити өөредилге; ортумак (долу) ниити өөредилге) өөредилге программаларына (5-11 класстарга тыва аас чогаалы болгаш литература программасы (1994ч.): Д.С.Куулар, А.М Монгуш), («Тыва аас чогаалы болгаш литература» деп Ниити өөредилге черлериниң 5-11 класстарга чижек программасына (2012): 5-7 класстарга автору Е.Т.Чамзырын), «Ниити өөредилгениң федералдыг күрүне стандарты. Төрөөн литература (Тыва чогаал)», Е.Т.Чамзырын, М.А.Кужугет, Л.Х.Ооржак тургускан (2012); «Тыва Республиканың өөредилге черлеринге кижиниң сүзүүн болгаш мөзү-шынарын кижизидип сайзырадырының концепциязына» (2011ч.) дүүштүр тургускан.

Курстун ниити характеристиказы (общая характеристика курса)

Төрөөн чогаал кичээлдериниң өзөөн национал литератураның алдын фондузунда кирген чогаалдар болгаш тыва улустун аас чогаалы тургузуп турар. Тыва аас чогаалы болгаш литература – Тыва Республиканың чонунун культуразының эң улуг доктаамал эстетиктиг чаңчылдарлыг уран чүүлү. Ол чонну чаагай чаңчылдарга кижизидериниң, өгбелерниң алдарлыг төөгүзүн өөренириниң, келир үеге бүзүрөп болур дугайында идегелди быжыглаарының чепсээ апарган. Делегей литературазының болгаш Россия чоннарының шылгараңгай чогаалдарын номчуп, тыва чогаал-биле деннеп сайгарар. Төрөөн чогаал кичээлдери уругларның делегей көрүүшкүнүн, эстетиктиг шынарларын, хамааты туружун хевирлээр. Өөреникчилер чечен чогаалды өөренип тургаш, философиядан, этикадан кижиге хамаарышкан билиишкиннерни шиңгээдип алып (буянныг сеткил болгаш каржы чорук, мөзү-бүдүш шилилгези, кижиге болгаш бурган, амыдырал болгаш өлүм, чуртталга, салгал солчулгазы, кижиге болгаш ниитилел, кижиге болгаш бойдус, кижиге болгаш кижиге, кижиге болгаш нация, кижиге болгаш кижиге төрөлгөтөн, ат-алдар, хүлээлге, арын-нүүр дугайында дээш оон-даа өске). Чогаалды өөрениринге эптиг байдал тургустунганының түннелинде эпоханың сагыш-сеткил база культура амыдыралы; чуртталганың аайы; үениң хүн бүрүдеги боттуг талалары; шажынның база ниитилел медерелиниң өске-даа хевирлери; эпоханың социал-психологтуг мөзүлери; чон-биле харылзаазы; эртемниң база техниканың чедишкиннери; материалдыг культураның тураскаалдары дээн ышкаш социал-төөгүлүг, этно-культурлуг билиглер быжыгар. Төрөөн чогаалда тыва улустун сайзырадып келген байлак дуржулгазы, мерген угааны, угаан-бодалының чедишкиннери мөөңнеттинген. Төрөөн чогаал кичээлдеринге өөредилге болгаш кижизидилге ажылын чаңгыс аай, тудуш харылзаалыг чорудар.

Школага «Төрөөн чогаал» эртемин өөредиринин сорулгалары:

Өөредиглиг:

- чогаал сөзүглелинин тургузуун, уран-чеченин, ооң дылының онзагай талаларын, идея-тематиктиг утказын, композициязын ханы сайгартып;
- чогаал теориязының эге билиглеринге даянып, чечен чогаалдың аймаан, жанрын, хевирин, ооң бижиттинген төөгүзүн ылгап;
- чечен чогаалдың онзагайын уран чүүлдүн өске хевирлери-биле деңнеп, орус болгаш өске-даа чоннарның литературазында тыва чогаалдарның идея-тематиказы-биле хөөннөш уткалыг чогаалдарны деңнеп;
- чогаал сайгарарынга ажыглаар янзы-бүрү медээ-сүмелерни (Интернет четкизи, словарьлар, библиографтыг справочниктер, энциклопедиялар) ажыглап сайгарарын өөредир.

Сайзырадыр:

- уругларның амыдыралче бот-тускайлаң медеделдиг көрүжүн хевирлеп, чогаадыкчы арга-шинээн;
- аас болгаш бижимел чугааны делгеренгей, утказынга дүүштүр шын ажыглап, сайгарарын сайзырадыр.

Кижизидилгелиг:

- сагыш-сеткили байлак, мөзү-бүдүжү чаагай, эптиг-чөптүг;
- кижилерге, төрөөн черинге, бойдузунга ынак, хумагалыг, хамааты бот-меделери бедик; ада-чурт культуразын үнөлөп билир кижини хевирлээр;
- номчулгага сонургалдыг, чогаадыкчы езу-биле боданып, бодунуң туружун амыдыралдың кандыг-даа байдалдарынга камгалап билир кижини кижизидер. **«Төрөөн чогаал» курузунуң өөредилге планында туружу.** (Место курса «Родной литературы» в учебном плане)

2020-2021 өөредилге чылында 7 класска төрөөн чогаалды өөредиринге неделяда 2 шак көрдүнгөн. 35 өөредилге неделязында 68 шакка программаны күүседир.

7 класска «Төрөөн чогаал» курузун (эртемин) өөреткенинин түңнелинде школачыларның чедип алган турар ужурлуг чүүлдери: Бо программа 7 класстың доозукчуларының бот-тускайлаң (личностные), метапредметтиг (метапредметные), предметтиг (предметные) дараазында түңнелдерни чедип алырын магадылап турар.

Бот-тускайлаң түңнелдери. (личностные результаты)

бодунуң үзел-бодалын бот-тодарадып, бот-сайзырадып, бот-углап билиринче, өөрениринин чугулазын, чаа билиглер шингээдип алырын меделердиди-биле угаап

билиринче, хөй чоннарның аразынга хууда болгаш хамааты туружун быжыглап, амыдыралчы планнарын тургузуп, ону боттандыраынче угландырып билир.

Предметтиг түңнелдери. (предметные результаты)

- кижиниң дараазында байдалдарынче: эртемниң спецификазын медегеп билип алырынче, чаа билиглерни чедип алырының янзы-бүрү аргаларын ажыглап шиңгээдиринче, теориялыг билиглерни амыдырал-биле холбап өөрениринче, эстетиктиг көрүштү хевирлээринче угланган болур.

- 7-ги класты доозуп тура, өөреникчилер маадырлыг тоолдарның уран-чечениниң онзагайын тодарадып, тайылбырлап билир;

- улустуң аас чогаалындан улустуң ырларын, маадырлыг тоолдарын тодарадып болгаш оларны авторлуг чогаалдардан ылгап билир;

- шээжи-биле өөренир чогаалдарны шын аянынг, тода чугаалап;

- чогаалда чуруттунган болуушкуннарны, маадырларны долuzu-биле сайгарып шыдаар;

- өөренип эрткен чогаалдарның уран-чеченин сайгарбышаан, өөрөнгөн чогаал теориязын шын ажыглап билир;

- утказын чугаалаарының аңгы-аңгы хевирлерин (делгеренгей, шилилгелиг, допчулай) чорудуп бир; рольдап номчуп, планның янзы-бүрү хевирлерин (сюжеттиг, идея-тематикалыг, композициялыг, цитаталыг) тургузуп билир;

- шын, медегелдиг, чүгүртү, аянынг номчуп билир, ортумаа –биле 1 минутада 120-130 сөс чедир номчуур;

- номчаан чогаалдарынга хамаарыштыр өскелерниң бодалдарын дыңнап, билип, аңаа хамаарыштыр бодунуң бодалын барымдаалыг шынзыдып өөренир, билир;

- номчаан сөзүглелинге бодунуң хамаарылгазын тода илеретпишаан, аңаа дүүштүр презентацияны кылып билип;

- номчаан чогаалдарынга кыска шинчилел ажылдарын болгаш чогаадыкчы ажылдарны кылыр;

- өөрөнгөн чогаалдарынга бижимел ажылдарның янзы-бүрү хевирлерин кылып шыдаар;

- өөрөдилге номунуң тайылбыр кезээн болгаш аңгы-аңгы словарьларны, энциклопедияларны ажыглап билир.

Метапредметтиг түңнелдери. (метапредметные результаты)

- чогаал эртемин өске эртемнерниң теория-практиктиг билиглери-биле чергелештир өөрениринче, өөренириниң бот-тускайлаң, комуникативтиг (харылзаа тудуп, чугаалажып

билиринин), **ругулятивтиг** (бот-угланыышкынныг), чаа билиг алырының аргаларын шиңгээдип билир.

7 класска төрөөн чогаал эртемниң утказы (содержание курса)

Чечен чогаал кижиниң сагыш-сеткилиниң хөй янзы талаларын эскерип шинчилээринге, амыдыралды үнелээринге, долгандыр турар бойдуска хумагалыг болурунга өөредир. Ынчангаш литература уругларның мөзү-бүдүжүн хевирлээринге, эстетиктиг көрүжүн быжыглаарынга салдарлыг. Ук эртем чечен сөстү билиндирип, амыдырал-биле холбап, ханы сайгарып билир; бүгү талалыг сайзыраңгай, бедик культуралыг, тыва болгаш хөй националдыг Россия чоннарының культуразын, ооң байлаан, найыралын үнелеп билир; чараш мөзү-бүдүштүг, бодунуң үзел-бодалын, хамааты туружун камгалап шыдаар хамаатыны хевирлээр. Чогаал дугайында өөрөнгөн билиглерин, литература теориязында уран-чечен аргаларны ханы өөредир. 7 класска тыва улустуң аас чогаалындан улустуң ырларын, маадырлыг тоолдарны, проза болга шүлүк чогаалдарның чижектерин номчуп, сайгарып көөр. 7 класска төрөөн чогаал эртемниң утказы дараазында календарь-темалыг планнарда долузу-биле көргүскөн.

7-ги класстың өөреникчилериниң билиинге негелделер:

- номчаан чүүлүнүн утказын, ында көргүскөн болуушкуннарны болгаш киржип турар маадырларны билир;
- улустун аас чогаалын, чечен чугаа, шүлүк тоожу дугайында билиглерни, өөрөнгөн чогаалдардан диригжидилгелерни тып билир;
- проза чогаалдарынын утказын долузу-биле делгередир, допчuzu-биле шилилгелиг чугаалап билир;
- өөрөнгөн чогаалын аянын, медеделдиг шын номчуур;
- чогаалдың аймактарының жанрларын тодарадып билир.
- дылдың уран-чурумалдыг аргаларын тодарадып, оларның чогаалга ужур-дузанын тайылбырлап билир;
- номчаан номунга, көргөн кинозунга, шиизинге аас-биле үнелел берип шыдаар;
- өөрөнгөн чогаалдарынга данып, чараш мөзү-бүдүштүг, бедик культуралыг болур.

Өөредилге программанын – 68 шакка тургускан.

Оон иштинде чугаа сайзырадылгазынын кичээли – 6 шак

Класстан дашкаар номчулга кичээли – 7 шак

Календарь-тематиктиг планнаашкын

№	Өөренир темалар	Шагы	үези	
			план ёзугаар	херек кырында
1	Кирилде кичээл. Литература – амыдыралдың көрүнчүү	1	03.09/03.09	
1-ги кезээ. Чеченнерниң сөңү – 7 шак				
2	“Танаа-Херел” – тыва улустуң сурагжаан эпозу.	1	04.09/06.09	
3	Тоолдуң сайгарылгалыг номчулгазы. Тоолдуң уран-чечени.	1	10.09/10.09	
4	КДН “Ачыты Кезер-Мерген”	1	11.09/13.09	
5	“Бокту-Кириш, Бора-Шээлей. Чогаал теориязы. Маадырлыг тоолдар дугайында билиг.	1	17.09/17.09	
6	ЧСК Тоол-кичээл “Шыяан ам” Тоолдарны аянынг чугаалаары.	1	18.09/20.09	
2-ги кезээ «Аас чогаалдың салдары – биле»				
7	В. С. Серен-оол «Каң-кыс»	1	24.09/24.09	
8	М.Б. Кенин-Лопсан «Хайыралдыг Калчан-Шилги»	3	25.09/27.09 01.10/01.10 02.10/04.10	
9	Чогаалда Эртине кырганның омур-хевири	1	08.10/08.10	
10	Делегей чоннарынын литературазы. Дожоогийн Цэдэв “ Улуг Гобиде өг”	1	09.10/11.10	
11	Ч/т Чогаалдын тема болгаш идеязы. М. Доржу «Аас чогаал»	1	15.10/15.10	
Салчак Калбак-Хөрекович Тока – 4				
12	С.К. Тока “Араттын сөзүнден” эгелер “Чаа ужуражышкыннар”, “Кайнаар баарыл?”	1	16.10/18.10	
13	С.К. Тока “Араттын сөзү”. Эгелер “Чер бажынга”, “Одаглар хып тур	1	22.10/22.10	
14	С.К. Тока “Араттын сөзү”. Чогаалдың уран-чечени	1	23.10/24.10	
15	КДН “Араттын сөзү” (номда чок эгелер)	1	05.11/05.11	
16	ЧСК. Төгерики стол “Тывыкы – ынак маадырым”	1	06.11/08.11	
С.А.Сарыг-оол “Аңгыр-оолдуң тоожузу” (романдан эгелер) -6				
17	“Аңгыр-оолдуң тоожузу” – С.А. Сарыг-оолдуң кол чогаалы.	1	12.11/12.11	
18	С.А. Сарыг-оол “Аңгыр-оолдуң тоожузундан “Эгелер “Дагаа чылдыг мен”, “Шагаа”	1	13.11/15.11	
19	С.А. Сарыг-оол “Аңгыр-оолдуң тоожузу” Эге “Пөш бажынга”	2	19.11/19.11 20.11/22.11	
20	С.А. Сарыг-оолдуң “Аңгыр-оолдуң тоожузунда” чаагай чанчылдар	1	26.11/26.11	

21	КДН С.А. Сарыг-оол “Ангыр-оолдун тоожузу” (номда чок эгелер)	1	27.11/29.11	
22	ЧСК Кыска чогаадыг “Кижиге – оран төлү”	1	03.12/03.12	
3-кү кезээ Россия чоннарынын литературазы				
23	С.Р. Элляй “Экии, тыва чонум!”	1	04.12/06.12	
24	Б.Д. Хөвөнмей “Чүү болганыл?”	1	10.12/10.12	
4-кү кезээ “Оожургал чок сагыш-сеткил”				
25	С.А. Сарыг-оол “Соругга” Чечен чугаада чайгы пейзаж	2	11.12/13.12 17.12/17.12	
26	КДН О.К. Саган-оол «Ужуражышкын»	1	18.12/20.12	
27	ЧСК Чогаадыг “Мээн тайгага ужуралым”	1	24.12/24.12	
28	Чогаал теориязы. Чечен чугаа дугайында билиг	1	25.12/27.12	
29	О.Ө. Сувакпит «Ылар»	1	14.01/14.01	
К. К. Кудажы «Кызыл-Бөрттүг» - 5				
30	К.К. Кудажы «Кызыл-Бөрттүг» 1-ги, 2-ги эгелер	1	15.01/17.01	
31	К-Э.К. Кудажы “Кызыл-Бөрттүг” 3-5-ки эгелер	1	21.01/21.01	
32	К-Э.К. Кудажы “Кызыл-Бөрттүг” 6-7-ги эгелер	2	22.01/24.01 28.01/28.01	
33	Тоожунун уран-чечени.	1	29.01/31.01	
34	Ш.М. Суван “Чээн оол”	1	04.02/04.02	
35	КДН Ш.М. Суван “Ачамнын шолазы”	1	05.02/07.02	
5-ки кезээ. Чечен чогаал делегейинде мөңгө темалар - 12				
С. Б. Пюрбю «Эргеппей дугайында тоожу» - 4				
36	С.Б. Пюрбю “Эргеппей дугайында тоожу” 1-ги, 2-ги эгелер	1	11.02/11.02	
37	С.Б. Пюрбю “Эргеппей дугайында тоожу” 3-5-ки эгелер	2	12.02/14.02 18.02/18.02	
38	С.Б. Пюрбю “Эргеппей дугайында тоожу” 6-7-ги эгелер. Ч/т Тоожу дугайында билиг	1	19.02/21.02	
39	КДН О.К. Саган-оол “Бичии кадарчы”	1	25.02/25.02	
О.К.Саган-оол “Найырал” – 2				
40	О.К. Саган-оол “Найырал”	2	26.02/28.02 04.03/04.03	
К. Э. Кудажы «Степан Сарыг-оолдун плантациязы» - 2				
41	К. Э. Кудажы «Степан Сарыг-оолдун плантациязы»	1	05.03/07.03	
42	Чечен чугаада бойдус байлааның ажыглалын көргүскени	1	11.03/11.03	
43	М.Б. Доржу “Дайынныг кино көргөш...”	1	12.03/14.03	

44	Чогаал теориязы. Композиция болгаш сюжет дугайында билиг	1	18.03/18.03	
45	И.Б. Иргит “Эргим Уля угбай”	1	19.03/21.03	
6-гы кезээ. Поэтиктиг одуруглар – 5 шак				
46	С.Б. Пюрбю «Төрээн дылымга»	1	01.04/01.04	
47	А.А. Даржай “Авамга” Чогаал теориязы Шүлүк дугайында билиг.	1	02.04/04.04	
48	М.А. Күжүгет “Бак сагыш башка халдаар”	1	08.04/08.04	
49	Р.Д. Лудуп “Чавыс-чавыс көжүп чоруур булуттарлыг”	1	09.04/11.04	
50	ЧСК Аянынг номчулга. Шээжилеп алган шүлүүн чугаалаары.	1	15.04/15.04	
7-ги кезээ. Төөгүнү коптарыңар... – 10 шак				
С.А.Сарыг-оол “Алдан-маадыр” – 2				
51	С.А. Сарыг-оол.Шүлүк “Алдан –маадыр”	1	16.04/18.04	
52	Р.Д. Лудуп “Улаастайга”	1	22.04/22.04	
И.Ү. Бадра “Ужудукчу Кидиспей”- 3 шак				
53	И.Ү. Бадра “Ужудукчу Кидиспей””Ужар чүүл школазы”	1	23.04/25.04	
54	И.Ү. Бадраа “Ужудукчу Кидиспей” “Саян ажыр Тывазынче!”,”Ужудукчулар сургуулу”	2	29.04/29.04 30.04/02.05	
55	О.Ө. Сувакпит “Сат Бүрзеккей дугайында баллада”	1	06.05/06.05	
К-Э.К. Кудажы “Он бир”- 3				
56	К-Э.К. Кудажы Шии “Он бир”. Кол маадырнын омур-хевири.	1	07.05/05.09	
57	К-Э.К. Кудажы Шии “Он бир” 1, 2-ги көргүзүг	1	13.05/13.05	
58	К-Э.К. Кудажы Шии “Он бир” 6-гы көргүзүг	1	14.05/16.05	
59	ЧСК Чогаадыг “Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан”	1	20.05/20.05	
60	КДН. А.А. Даржай. Ровного төрүттүнген шүлүктөр	1	21.05/23.05	

Литература данзызы:

1. А.К.Калзан «Тыва литература», Кызыл- 1982 ч
2. Д.С.Куулар, А.М.Монгуш 5-11 класстарга программалар «Тыва аас чогаалы болгаш литература», Кызыл -1994 ч
3. Е.Т.Чамзырын, Н.Ш.Куулар, А.Х.Херел «Төрээн чогаал»7 класс, Кызыл – 2015 ч
4. К.Х.Оргу, Х.М.Ойдан-оол «Төрээн чогаал» 7 класс, Кызыл- 2005 ч
5. С.М.Орус-оол «Тыва маадырлыг тоолдар» , Кызыл – 1990 ч
6. Ховалыг М.Б.»Тыва Республиканын чогаалчылары», Кызыл – 2000ч